

Margerita Szulińska

historyk sztuki

Krajowy Ośrodek Badań i Dokumentacji Zabytków

PIĄTKI KONSERWATORSKIE NA ZAMKU KRÓLEWSKIM W WARSZAWIE

OCHRONA I PROMOCJA DZIEDZICTWA KULTUROWEGO MIAST MAZOWIECKICH W ŚWIETLE PROGRAMÓW REWITALIZACJI

W 1. poł. 2005 r., w ramach Piątków Konserwatorskich na Zamku Królewskim w Warszawie, odbył się cykl spotkań poświęcony problematyce rewitalizacji miast, która jest jednym ze środków wspomagających działania samorządów w zakresie należytego zachowania i promocji zabytkowych obszarów miejskich. Na zaproszenie Krajowego Ośrodka Badań i Dokumentacji Zabytków, będącego obok Towarzystwa Przyjaciół Zamku Królewskiego, pomysłodawcą i współorganizatorem spotkań, przedstawiciele samorządów czterech miast mazowieckich: Żyrardowa, Ostrołęki, Radomia i Płocka zaprezentowali programy rewitalizacji ich zdegradowanej zabytkowej substancji.

Termin „rewitalizacja” rozumiany, za Stowarzyszeniem Forum Rewitalizacji, „jako proces przemian przestrzennych, społecznych i ekonomicznych w zdegradowanych częściach miast, przyczyniający się do poprawy jakości życia mieszkańców, przywrócenia ładu przestrzennego, do ożywienia gospodarczego i odbudowy więzi społecznych” stanowił motto cyklu.

Idea rewitalizacji, wraz z propagowanym przez Unię Europejską wyrównywaniem szans rozwoju zdegradowanych obszarów miast i wsi, staje się coraz bardziej rozpowszechniona. Przeznaczone na te cele fundusze unijne koordynowane są przez urzędy marszałkowskie poszczególnych województw. Informację

1. Żyrardów, osada fabryczna. Fot. archiwum Urzędu Miasta Żyrardów.

1. Żyrardów, factory housing estate. Photo: archive of the Municipal Office of Żyrardów.

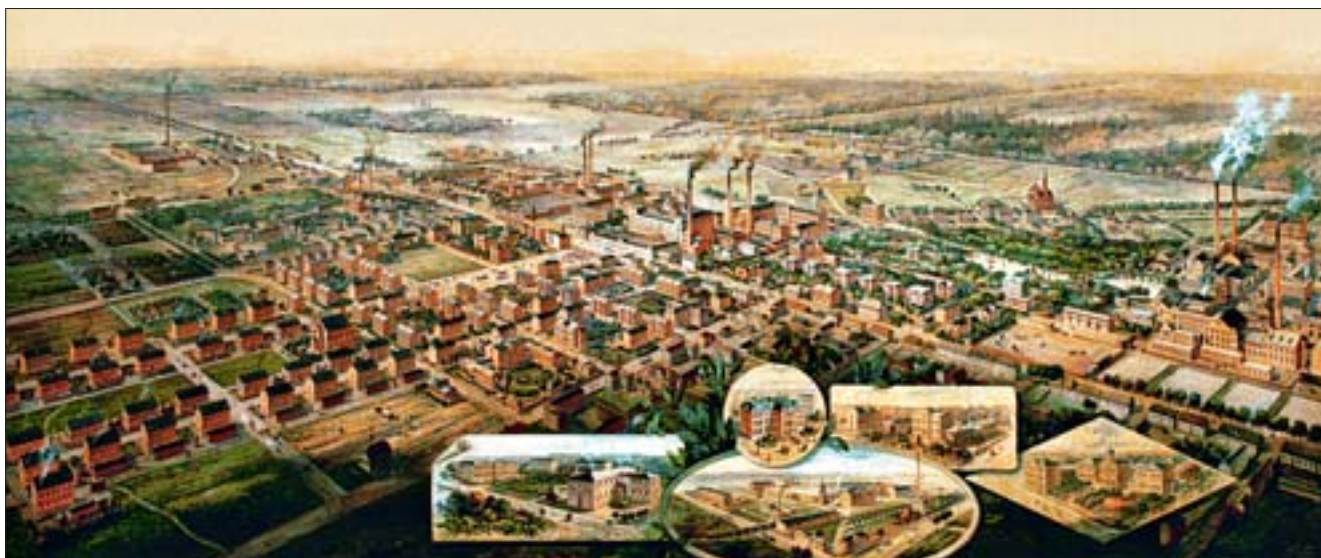
o tego typu funduszach w województwie mazowieckim przedstawił Albert Borowski, dyrektor Departamentu Funduszy Strukturalnych i Pomocowych Urzędu Marszałkowskiego i był to swego rodzaju wstęp do całego cyklu „piątków”.

Przy wyborze miast, których przedstawiciele prezentowali programy rewitalizacji, brano pod uwagę zarówno uwarunkowania historyczne i zachowanie substancji zabytkowej, jak i zaawansowanie prac nad powołaniem i wdrożeniem tych programów. Powierzenie organizacji poszczególnych spotkań władzom wybranego miasta pozwoliło wszystkim zainteresowanym tą problematyką zaznajomić się z konkretnymi projektami, jak również

wypracowaną „procedurą rewitalizacyjną” w danym mieście. Dla zachowania spójnego charakteru konferencji referenci formułowali swoje prezentacje zgodnie z przyjętymi dla cyklu następującymi założeniami:

- rola dziedzictwa kulturowego w uwarunkowaniach rozwoju miasta;
- projekty rewaloryzacji obiektów i obszarów w ramach programu rewitalizacji miasta – szanse, problemy i zagrożenia związane z wdrażaniem projektów, sposoby finansowania;
- zagadnienia promocji dziedzictwa kulturowego miasta w odniesieniu do prezentowanego programu.

W drugiej części spotkania miała miejsce wymiana poglądów

2. Żyrardów, panorama miasta z końca XIX w. Fot. archiwum Urzędu Miasta Żyrardów.

2. Żyrardów, city panorama from the end of the nineteenth century. Photo: archive of the Municipal Office of Żyrardów.

i ocena przedstawionych programów. Dyskusja odbywała się w gronie konserwatorów, specjalistów różnych dziedzin, reprezentantów środowisk lokalnych oraz władz samorządowych.

Pierwszy Piątek Konserwatorski odbył się 4 marca 2005 r. Prezentację pt. *Rewitalizacja miasta Żyrardów. Lokalny program rewitalizacji 2004-2020 w kontekście wykorzystania dziedzictwa kulturowego do rozwoju turystyki miejskiej* przygotował i poprowadził Jarosław Komża, naczelnik Wydziału Promocji Miasta. Rewitalizacja Żyrardowa opracowywana jest bezpośrednio przez urzędników miejskich przy

stałej współpracy i pomocy merytorycznej Stowarzyszenia Forum Rewitalizacji. Przyjęte przez władze miasta główne założenia, realizujące wizję miasta jako cel turystyki wycieczkowej, są rezultatem wieloletnich starań środowisk konserwatorskich oraz lokalnych towarzystw społecznych dążących do ochrony unikatowych wartości zespołu przemysłowego i osady fabrycznej Żyrardowa. Obszar objęty programem rewitalizacji obejmuje blisko 70 ha. Jest to cała zabytkowa część miasta, którego największy rozwój przypadł na przełom XIX i XX w. Oprócz ogólnych założeń programowych przedstawiony został

konkretny projekt rewitalizacji zabytkowego budynku Resursy, który przeznaczony ma zostać na szeroko pojętą działalność kulturalno-oświatową. Żyrardów stanowi na skalę województwa przykład wart naśladowania, jako pierwsze miasto na Mazowszu otrzymał bowiem na planowane w ramach rewitalizacji projekty fundusze unijne.

Następne spotkanie cyklu, które odbyło się 22 kwietnia 2005 r., poświęcone było działaniom rewitalizacyjnym Radomia. Przedstawiony program *Miasto Kazimierzowskie w Radomiu. Lokalny program rewitalizacji 2004-2013 r. „Odwrócić dzieło zniszczenia”* zaprezentowany został przez Wacława Króla, prezesa Zarządu Spółki Miejskiej Rewitalizacja oraz arch. Bożenę Karczarek-Łyjak, będącą głównym projektantem i kierownikiem Działu Technicznego i Projektowego tej spółki. Organizacja programu rewitalizacji powierzona została przez Urząd Miasta Spółce Miejskiej Rewitalizacja, specjalnie w tym celu powołanej. Objęty programem obszar Miasta Kazimierzowskiego – średnio-wieczny szachownicowy układ w formie owalu – jest jednym z kilku historycznych miejsc

3. Radom, Miasto Kazimierzowskie, lata 30. XX w. Fot. archiwum Spółki Miejskiej Rewitalizacja.

3. Radom, Miasto Kazimierzowskie, 1930s. Photo: archive of the Rewitalizacja Municipal Co.

Radomia, wymagających podjęcia takich działań. Na swoją kolej czeka, będące kolebką Radomia, grodzisko Piotrówka, charakterystyczne wyniesienie terenu datowane na połowę X w., Stare Miasto z pierwszym w okolicy murywanym kościołem p.w. św. Wacława z 3. ćw. XIII w. oraz wychodząca z Miasta Kazimierzowskiego na wschód XIX-wieczna ulica Stefana Żeromskiego z reprezentacyjną zabudową z tego okresu, świadcząca o dużym znaczeniu ośrodka w regionie. Rozpoczęta z powodzeniem rewaloryzacja tej ulicy, będącej obecnie głównym deptakiem i wizytówką Radomia, jest zachętą do dalszych prac, które w przyszłości mają objąć pozostałe obszary zabytkowe miasta.

Oprócz ogólnych założeń planów rewitalizacji przedstawione zostały także projekty rewaloryzacji fasad kamienic w pierzejach

5. Ostrołęka, rynek, lata 30. XX w. Fot. archiwum Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Warszawie Delegatura w Ostrołęce. 5. Ostrołęka, market square, 1930s. Photo: archive of the Museum of Kurpie Culture.

projektów rewaloryzacji fasad wszystkich budynków na terenie wyznaczonym do rewitalizacji oraz bezpłatne przekazanie ich do realizacji poszczególnym właścicielom i inwestorom. Ten nowatorski pomysł napotyka zasadniczą przeszkodę, jaką jest, podobnie jak w innych miastach, niewyjaśniony nadal status

Wprowadzeniem do prezentacji zatytułowanej *Program rewitalizacji szansą wzrostu gospodarczego i finansowania zewnętrznego na przykładzie obszaru Starego Miasta i Fortu Bema w Ostrołęce* było wystąpienie Agnieszki Mieczkowskiej, wiceprezydent miasta, która przedstawiła działania władz w zakresie wspierania rozwoju przedsiębiorczości, ochrony dziedzictwa kulturowego i turystyki. Nowością w stosunku do poprzednich edycji cyklu była emisja filmu ukazującego walory gospodarczo-kulturalne miasta. Następnie zaprezentowana została wizja rewitalizacji w odniesieniu do możliwości zewnętrznego dofinansowania projektów. Zagadnienie to omówił Adam Sobczak, przedstawiciel firmy INPLUS Doradztwo Inwestycyjne, której zadaniem było opracowanie programu rewitalizacji dla Ostrołęki. Przykładem konkretnych działań rewitalizacyjnych była prezentacja założeń merytorycznych do projektu „Ponarwie”, w którego ramach planowana jest rewaloryzacja zabytkowego budynku Fortu Bema. Obecnie budynek ten jest siedzibą Muzeum Kultury Kurpiowskiej w Ostrołęce, dlatego też przedsięwzięcie scharakteryzowane zostało przez Marię Samsel, dyrektor Muzeum, i Barbarę Kalinowską, zastępcę dyrektora. Program ten omówiony został również przez Elżbietę Olejak,

4. Ostrołęka, rynek. Fot. archiwum Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Warszawie Delegatura w Ostrołęce.

4. Ostrołęka, market square. Photo: archive of the Municipal Office of Ostrołęka.

przyrynkowych. Temat ten oraz plany zakładające wyburzenie i odbudowę w nowej technologii domów mieszkalnych, które znajdują się w szczególnie złym stanie technicznym, wywołały wśród słuchaczy ożywioną dyskusję. Przedmiotem jej było zachowanie oryginalnej substancji zabytkowej zabudowy oraz cechy regionalnego stylu tworzącego tożsamość miasta. Przedstawiony pomysł rewitalizacji zakłada opracowanie

prawny poszczególnych posesji oraz pogarszający się stan techniczny zabudowy. W zamyśle organizatorów działania te powinny jednak zachęcić do programowej działalności inwestycyjnej na tych obszarach, obecnie wyludnionych i zdegradowanych.

Inny model organizacji programu oraz podejścia do rewitalizacji zaprezentowany został przez przedstawicieli miasta Ostrołęka 3 czerwca 2005 r.

kierowniczkę Delegatury Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Ostrołęce. Wystąpienie utrzymane w duchu polemiki z przedstawionymi koncepcjami zagospodarowania centrum miasta spowodowało do dyskusji nad ważnym zagadnieniem roli urzędu Konserwatora Zabytków w procesie programowania rewitalizacji w miastach zabytkowych. Szeroko dyskutowany był również problem dotyczący zakresu uprawnień i wymaganych kwalifikacji działających obecnie na rynku krajowym firm oferujących usługi na opracowanie programów i projektów rewitalizacji miast.

Na zakończenie cyklu, 17 czerwca 2005 r. odbyła się prezentacja założeń i projektów rewitalizacyjnych Płocka. Zorganizowany przez Urząd Miasta pokaz zatytułowany *Śródmiejski System Przestrzeni Publicznych – działania rewitalizacyjne* oczekiwany był przez stałych uczestników spotkań z dużym zainteresowaniem ze względu na prekursorski charakter działań Płocka

w tym zakresie. Zainicjowane przez samorząd w połowie lat 90. XX w. prace rewaloryzacyjne centrum Płocka zostały wstrzymane wraz ze zmianą w 1998 r. władzy miasta. O wznowieniu prac, po okresie mniej planowych, traktowanych bardziej wyrywkowo działań, zdecydowano w oficjalnie przyjętym programie, zaprezentowanym po raz pierwszy podczas piątkowego spotkania. W wystąpieniach wprowadzających do tematyki nowej rewitalizacji Płocka wzięli udział: Tomasz Kolczyński, zastępca prezydenta miasta Płocka ds. rozwoju, Iwona Wierzbicka, dyrektor Wydziału Urbanistyki, Architektury, Geodezji i Katastru (Architekt Miasta) Urzędu Miasta Płocka oraz Zofia Ulicka, prezes Agencji Rewitalizacji Starówki Sp. z o.o. (ARS). Przedstawiona została m.in. charakterystyka zmian w podejściu do rewitalizacji Płocka w odniesieniu do wcześniejszych działań prowadzonych przez specjalnie powołaną w tym celu Agencję Rewitalizacji Starówki. Historyczne

uwarunkowania rozwoju i rewitalizacji miasta z poprzednich lat przybliżone zostały również w wystąpieniu p. Andrzeja Golembnika, archeologa, który związany był z wieloletnim programem badań archeologicznych poprzedzających prace rewaloryzacyjne w historycznym centrum Płocka. Idąc za przykładem Ostrołęki, teraz także pokazano film promujący miasto. Główny temat spotkania, czyli omówienie proponowanego programu rewitalizacji, przedstawiły Iwona Wierzbicka i Zofia Ulicka. Za przykład działań rewitalizacyjnych posłużyły projekty rewaloryzacji zniszczonych kamienic oraz program na podniesienie atrakcyjności centrum miasta dla mieszkańców i turystów odwiedzających Płock.

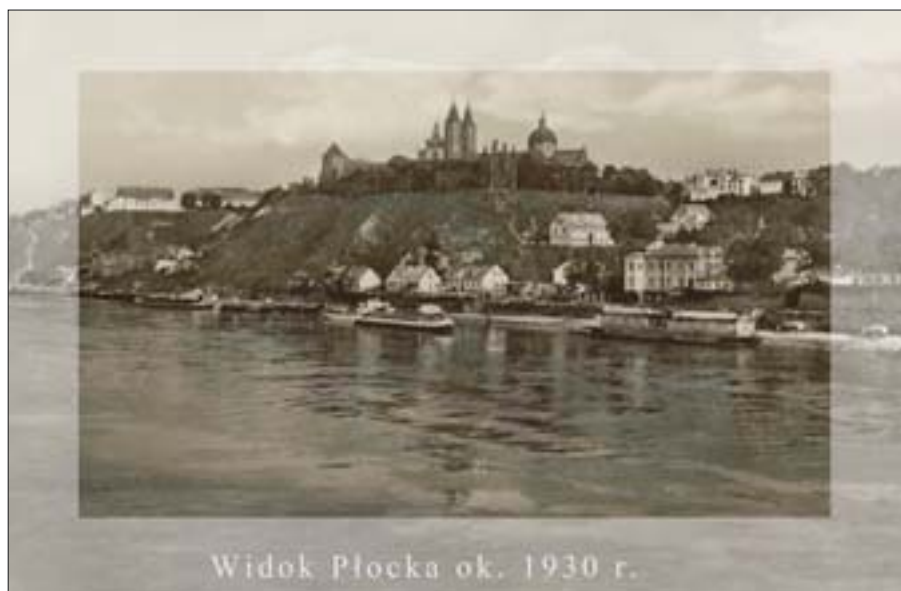
W ramach dyskusji głos w tej sprawie zabrał Krzysztof Kamiński, pełniący w latach 90. ub.w. funkcję wiceprezydenta miasta odpowiedzialnego za program rewaloryzacji centrum. Jako współautor i koordynator pierwszych działań rewitalizacyjnych, opierając się na własnych doświadczeniach, wskazał na brak mechanizmów służących rozwiązywaniu problemu patologii, jaką jest degradacja i demoralizacja części mieszkańców historycznego obszaru miasta. Uczestnicy spotkania mieli okazję zaznajomić się ze stanowiskiem obydwu stron oraz porównać warunki, w których powstawały koncepcje mające wspólny cel.

Podczas dyskusji prowadzonych na zakończenie każdego z „piątków” pojawiało się wiele zagadnień i wspólnych dla wszystkich spotkań tematów. Były to m.in. sprawy związane z dalszym zachowaniem i użytkowaniem zabytkowych centrów miast. Omawiano przyczyny zagrożeń, wynikających zarówno z wieloletnich zaniedbań w utrzymaniu technicznym miejskiej zabudowy, wyludniania się obszarów historycznych, jak i niewłaściwego

6. Płock, rynek z ratuszem. Fot. M. Szulińska.

6. Płock, market square with town hall. Photo: M. Szulińska.

7. Płock, panorama miasta, lata 30. XX w. Fot. archiwum Urzędu Miasta Płocka.

7. Płock, city panorama, 1930s. Photo: archive of the Municipal Office of Płock.

zarządzania przestrzenią miasta. Oprócz możliwości poznania poglądów różnych środowisk i konfrontacji różnych stanowisk spotkania te stanowiły, zgodnie z przyjętą formułą Piątków Konserwatorskich, wymianę doświadczeń, związanych w tym przypadku z wypracowaniem procedur czy technicznym przygotowaniem miasta do rewitalizacji.

Rewitalizacja zdegradowanych miast to proces wielopłaszczyznowy, wymagający dużej dyscypliny organizacyjnej oraz jak najszerzego w nim udziału

8. Spotkanie 17 czerwca 2005 r. dotyczące rewitalizacji Płocka, dyskusja. Głos zabiera Krzysztof Kamiński. Fot. M. Szulińska.

8. Meeting on 17 June 2005 about the revitalisation of Płock; discussion, with Krzysztof Kamiński speaking. Photo: M. Szulińska.

społeczności lokalnej. O powodzeniu działań decyduje wieloetapowe ich programowanie oraz oparcie w odpowiednich narzędziach prawnych i sprzyjającej tego typu przedsięwzięciom polityce państwa.

Czy przyjęte w programach dla poszczególnych miast założenia rewitalizacyjne będą realizowane i jaki przyniosą efekt, będzie można przekonać się dopiero za kilka lat, może podczas nowej edycji cyklu Piątków Konserwatorskich na Zamku Królewskim w Warszawie.

CONSERVATION FRIDAYS AT THE ROYAL CASTLE IN WARSAW

THE PROTECTION AND PROMOTION OF THE CULTURAL HERITAGE OF MAZOVIAN TOWNS IN THE LIGHT OF REVITALISATION PROGRAMMES

Conservation Fridays held at the Royal Castle in Warsaw in the first half of 2005 included a series of meetings conducted under a joint title: “The Protection and Promotion of the Cultural Heritage of Mazovian

Towns in the Light of Revitalisation Programmes”. Representatives of four cities: Żyrardów, Ostrołęka, Radom and Płock proposed conceptions and programmes of revitalisation treated as a measure assisting self-governments in

a suitable preservation and endorsement of the historical parts of those towns. One of the purposes of the meetings was to discuss the accepted revitalisation undertakings and exemplary projects.